

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskerens Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Før vor tid

Til BODIL ELMSTED PETERSEN ● 3. NOVEMBER 1983

Bo
Elmsted
Petersen

F. 3. 1. 1960

Lars
Elmsted
Petersen

F. 29. 12. 61

Janne
Elmsted
Petersen

F. 26. 3. 66

Otto
Jversen

F. 15. 8. 1903

Sven Aage
Petersen

F. 19. 9. 1929

Bodil
Elmsted
Petersen
F. Jversen

F. 3. 11. 1933

Johanne
Magdalene
Jversen
F. Elmsted

F. 10. 12. 1899

Jens
Jversen

F. 29. 8. 1866
D. 29. 9. 1946

Mathilde
Margrethe
Jversen
F. Jørgensen

F. 27. 8. 1873
D. 1. 1. 1964

Charles
Vilhelm
Thorvald
Elmsted

F. 14. 2. 1878
D. 26. 12. 1959

Martha
Marie
Elmsted
F. Knudsen

F. 22. 3. 1876
D. 6. 5. 1955

Christen
Jversen

F. 24. 4. 1882

Mette
Kirstine
Anderdatter
Jensen

F. 1887

Hans
Larsen
Jørgensen

F. 24. 10. 1891
D. 24. 9. 1948

Marie
Hans Larsens
F. Jørgensen

F. 18. 3. 1891
D. 12. 1923

Vilhelm Johan
Elmsted
F. 1824
D. 2. 11. 1899
G.M.
Hulda
F. Østergaard

Peder
Knudsen
F. 14. 3. 1830
G.M.
Johanne
F. Danisloen
F. 11. 7. 1832

Jver
Pedersen
F. 1802
G.M.
Ane Kirstine
Christiansttr.

Jyrgen
Madsen
G.M.
Ane
Hansdatter

Peder
Jørgensen
G.M.
Heilike
Margrethe
Grøbe
F. 1815

Før vor tid

Nogle slægtshistoriske notater om slægterne Iversen og Elmsted til
BODIL ELMSTED PETERSEN 3. november 1983

Før vor tid

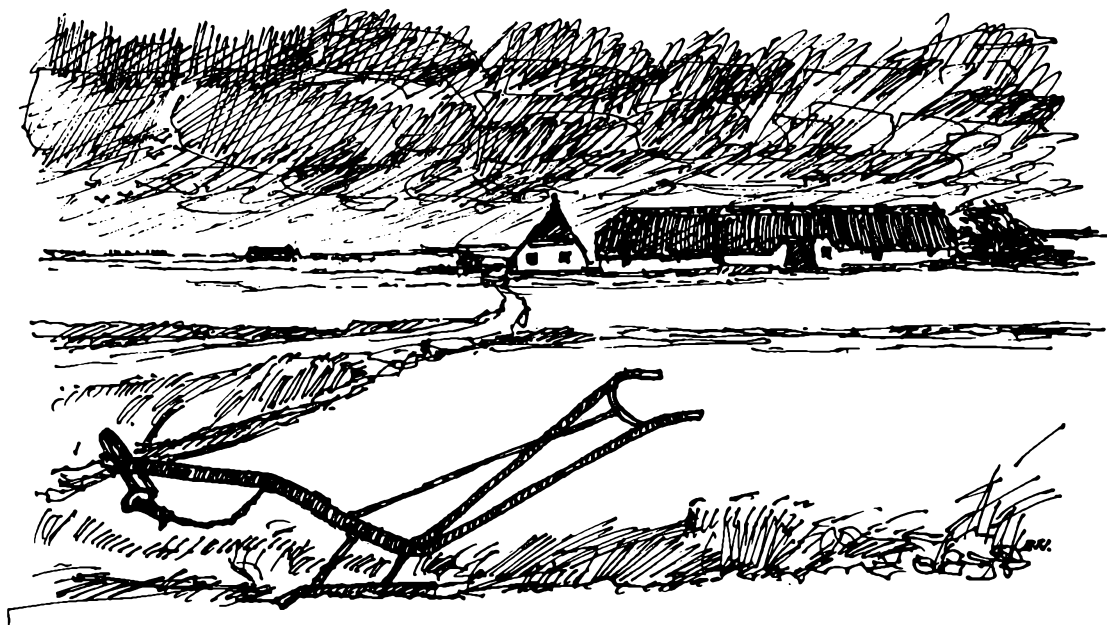
Nogle slægtshistoriske notater skrevet og tilrettelagt til Bodil Elmsted Petersen i anledning af hendes 50 års dag.

Tekst og layout: Sven Aage Petersen med hjælp og god kritik af Bo, Lars og Janne Elmsted Petersen.
En tak til kendte og ukendte bidragydere. Erik Nørgaard har tegnet side 2.

A-S Expres-Trykkeriet i Hjørring har leveret sats, tryk og bogbind.

Bogen er sat med Linotype Baskerville.
Papir: Macoprint 135 g fra Papyrus.
Omslag: Efallin Kompakt 270 g.

Før vor tid er trykt i 150 eksemplarer og udsendt som privattryk 3. november 1983, Syderholm 6, Hjørring.

Ploven og heden

Seks kilometer nord for Ringkøbing ligger Hee kirke og Hee sogn. I dag en del af Ringkøbing kommune, men før kommunalreformen i 1970 en landkommune – stor i udstrækning og tyndt befolket.

Flere år løber igennem sognet ud mod Stadil fjord i vest. Langs engene ved Voldbjerg Østermark ligger i dag en række gårde og huse. I et hus på Østermarken boede i midten af 1800-tallet en familie, to forældre og fem børn.

I folketællingslisten fra 1840 (1) finder vi dem: Faderen, *Iver Pedersøn* er 38 år, gift med moderen, *Ellen Iversdatter*, der er 26. Han »lever af sin Jordlod« står der ud for Ivers navn.

Børnene er:

Else Iversdatter, 11 år,

Chresten Iversen, 8 år,

Petrine Iversdatter, 5 år,

Niels Iversen, 3 år og

Ane Kirstine Iversdatter, 1 år.

Konen, Ellen, er sandsynligvis Ivers anden kone, da moderen til drengen Chresten i kirkebogen er *Ane Kirstine Christiansdatter* (2).

Det er Chresten Iversen, vi skal følge til Herning og Esbjerg. Et af hans børn kom til Langeland, og så kender mange i slægten Iversen resten af historien.

Chresten Iversen blev født den 26. april 1832 og døbt i nabosognets kirke, Rindum, den 28. maj samme år. Foruden forældrene, Iver og Kirstine, er otte faddere skrevet ind i kirkebogen – men desværre med ulæselig skrift (2).

Vi ved ikke meget om familien i Hee. Deres hus og jordlod lå på hovedgården Voldbjergs marker. En del har sandsynligvis været hede, men i ådalen var græsning, og på de højere hedesletter lå de sandede marker. (3).

Græsning i ådalene var forudsætning for

landbruget i Vestjylland. Men da befolkningstilvæksten var stor i landdistrikterne i 1800-tallet, måtte der opdyrkes ny landbrugsjord. Fra 1801 til 1880 voksede folketallet i Danmarks landdistrikter fra 733.000 til 1.416.000, altså en fordobling, – endda noget mere i Jylland end på øerne. (4). I de samme år blev der ved landvindingsarbejder og hedeopdyrkning plads til en del af befolkningstilvæksten. Således er Ringkøbing, Viborg og Ribe amter i 1822 dækket af hede på 39 % af arealet. Mens der i 1907 kun er 19 % hede i de samme amter. (5).

Hedens opdyrkning i 1800-tallet var husmændenes arbejde. De gamle bondeslægter levede på den opdyrkede jord, og derfor var den familie, som flyttede ind i en ny gård eller i et hus som Iver Pedersøns, tvunget til at pløje heden op.

Vi ved ikke, om boelsmand Iver Pedersøns jordlod var gammel agerjord, måske forsømt og lynggroet, eller om han måtte dyrke en plet op i lyngen. Når det bemærkes i folketællingen fra 1840, at han »lever af sin Jordlod«, må det betyde, at jorden er opdyrket, så den kan føde en familie.

Måske er denne opdyrkning sket i begyndelsen af århundredet, da mange godser og gårde i Vestjylland blev »slagtet« enten af spekulanter eller af fæstebønder, som må have haft lidt penge på kistebunden til at købe jord for. (6).

Iver Pedersøn har nok overtaget sin jord i slutningen af 1820'erne og har altså været selvejer på sin egen udskiftningsjord, som havde tilhørt hovedgården Voldbjerg.

Det kunne kun lade sig gøre at drive landbrug i hedeegne, hvis kvægets gødning kom ud på den magre hedejord. Der må altså være god græsning nær den nyopdyrkede jord. Herom skriver C. Dalgas i 1830:

»Muldens mængde beror for en stor del på den gødningsstand, hvori markerne er holdt, og denne igen på den mængde hø, der avles«. Han skriver, at der også i hedeegne gælder den regel, »at god eng gør god agermark«. (5).

Før 1800-tallet var der få husmandssteder i de gamle hedebebyggelser. Gårdene lå i nogen afstand fra hinanden for det meste langs åerne for at få vand til kvæget. Derfor var opdyrkning en håbløs opgave for 1800-tallets nybyggere på heden, hvis de ikke fik både eng, ager og hedejord. For at få en indbyrdes balance mellem græsning til kvæget, gødning til agerjorden og den nyopdyrkede hede måtte de nye landbrug have både eng og hede – ofte udstykket i en lang, smal stribe fra ådalen og op på den højere sandede hedeslette. Sådan var udstykningen på Øster Voldbjergs Mark, og her skulle nybyggerne opdyrke heden. Lyngen blev brændt inden for et område, hvorom der var »kastet grøft«. Asken skulle gøde jorden, og for at den ikke skulle flyve bort i forårsblæsten, måtte ploven »brække hede«, så asken blev dækket af sand.

Det var hårdt arbejde, og det tog tid »at brække« et stykke hedejord. Som redskab var hjulploven almindelig i Jylland indtil midten af 1800-tallet, senere blev den lille svingplov taget i brug. Ploven blev trukket af stude, da hedeboenderne sjældent havde heste, og da de siddige stude bedre egnede sig til det tunge arbejde.

Sandsynligvis har Iver Pedersøn ejet sin jord. Andre steder i hedeegne kunne nybyggerne leje jord, plov og stude af storboenderne, som til gengæld fik arbejde udført på deres egen jord.

Mulighederne for pengeøkonomi var begrænset, da tiderne var dårlige for det danske landbrug indtil omkring 1860-90, men da havde Ivers søn Chresten Iversen forladt Hee sogn og havde fået sig et byerhverv.

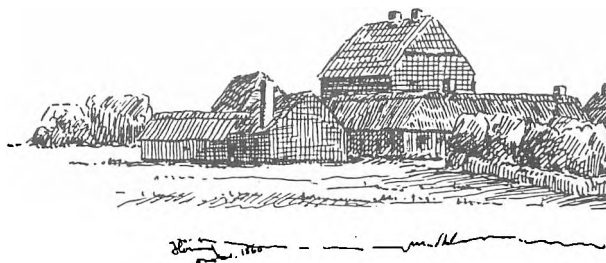
Mette fra nabosognet

Chresten Iversen blev gift med en pige, Mette, fra nabosognet Rindum, dengang et landsogn. Nu ligger Rindum gamle kirke i Ringkøbing bys nordøstlige del. Folketællingslisten fra 1840 fortæller os, at der på gård nr. 19 i Rindum bor en familie med forældre, fire pigebørn og to tjenestefolk (7):

Faderen, *Andreas Jensen Brink* er 43 år. Hans kone, *Karen Jensdatter*, er 35. Deres fire børn i 1840 er: *Lene Andreasdatter*, 10 år, *Ane Marie Andreasdatter*, 8 år, *Ane Katrine Andreasdatter*, 5 år og *Mette Kirstine Andreasdatter* på 3 år.

Den yngste, Mette, er altså født i 1837, og Rindum kirkebog viser, at hun er født den 16. november 1837 og døbt i Rindum kirke den 3. december samme år. Forældrene er: »Gaardmand Andreas Jensen Brink og Hustru Karen Jensdatter«. Fadderne ved dåben: »Ane Margrethe NielsDatter, Trine ClausDatter, Peder Møller og Niels Iversen«. (8).

Herning omkring 1860. Tegning Ib Hjaltason.
Til venstre: Byens 2. tinghus, opført 1857. Det blev i 1894 afløst af det nuværende. Hernings første offentlige bygning (det første tinghus) blev opført 1827, det ses over det lille tørvæhus.

Senere opgiver Mette det besværlige efternavn Andreasdatter og kalder sig Jensen – et efternavn både hendes far og mor havde.

Hvordan Mette og Chresten fandt sammen, og hvornår de blev gift, ved vi ikke, men da Chresten er nævnt i Herning kirkebog (9) som »löuititnarnt«, må vi gå ud fra, at han har været soldat, muligvis deltaget i krigen 1864.

Omkring 1866 er Mette og Chresten Iversen flyttet til Herning, hvor den forhenværende løjtnant nu er arrestforvarer. Deres tre børn Ivar Christian, Jens og Ane Marie Christine er født i Herning, og vi nærmer os nu så meget vor egen tid, at børnene til Jens Iversen husker deres far sige: »Jeg er født i Herning arrest«.

En by på heden

Herning var omkring år 1870 en meget lille by, og der findes en interessant beskrivelse af byen og dens lille arresthus (9), skrevet af prokurator W. T. Valeur, som boede i Herning fra 1852 til 1888: »Af større bygninger, som sagt alle straa-tækte, var der Gjæstgivergaarden, hvor tillige Postexpedienten boede, Apotheket, der var en Filial af Ringkjøbing Apothek, et Thinghus og Gaarden Herninglund, hvor Distriktslægen boede. Gjæstgivergaarden, »Hotel Eyde«, var som en almindelig Landsbykro med smaa og daarlige Gjæsteværelser, hvori Vinduer-

ne ikke vare indrettede til at lukke op. De manglede Hængsler og vare fæstede med Søm udvendig.

Apotheket var temmelig uanseligt og Thinghuset en større Enetagers Bygning. I denne var en 3-4 Celler til Arrestanter, en efter Forholdene rummelig Thingstue, hvor Retten holdtes, og en Arrestgaard, omgivet af en lav Mur. Cellerne vare saa daarlige og uforsvarlige, at Arrestanterne uden Besvær kunde bryde ud, naar de fandt det for godt, hvis de da ikke vare belagte med Haandjern. Undvigelse hørte da ogsaa til Dagens Orden. Ja en Gang hændte det endog, at en Fange, der Dagen forud havde været i Forhør, om Natten brød ud og forsvandt, medtagende Forhørsprotokollen, som han kastede i en syd for Byen værende Mergelgrav. Fyren blev senere fanget igen, og efter vedholdende Benægtelser maatte han vedgaa, paa hvilken Maade han havde gjemt Protokollen, der saa efter megen Besvær og i en ynkelig Tilstand atter bragtes for Dagens Lys...

Herredskontoret eller Thinghuset havde tidligere, længe før jeg kom hertil, været beliggende paa forskellige Steder i Jurisdiktionen, som paa: Høiriis og i Gjelleruplund. Og gamle Folk fortælle, at det var Skik den Gang at søge saa vidt muligt at faa Sagerne forligte, og at man til den Ende serverede Kaffepunscher i Thingstuen, hvor saa Dommeren, Thingmændene, Prokuratorerne og Parterne i al Gemyt!ighed klinkede og punchede, mens de diskuterede Sagen, der som oftest blev mindeligt forligt...«

Midt i billedet: »Posthuset«, opført 1853. Postekspeditionen blev 1877 flyttet over i stationen og derfra i 1892 over i det nuværende posthus, huset ved havehjørnet er et tørvehus. Til højre: Gæstgivergården »Christiansminde« opførtes 1839 af herredsfuldægtig P. Chr. Berthelsen. Det senere Hotel Eyde, der overtog Gaarden 1860.

Saven, høvlen og træet

Jens Iversen var snedker først i Svalebølle og senere i Bøstrup på Langeland. Han er født 29. august 1866 og døbt i Herning kirke den 7. oktober samme år. I kirkebogen står forældrene: »Löütitarnt, Arrestforvarer Chresten Iversen og Hustru Mette Jensen«. Barnets Faddere: »Ungkarl Kjeld Jensen og Pigerne Helene Lauritsen og Karen Jensen (alle fra Herning)«. (10). Det oplyses også, at familien »bor i Herning Thinghus«, og at »Moderen er 30 Aar«.

I sommeren 1869 flytter familien fra Herning til Esbjerg, og i den nye by kalder Chresten Iversen sig slagtermester (11). Familien Iversen bor i Smedestræde, hvor nu Føtex har bygget en forretningsejendom. Her lå indtil en gang i 1960'erne Esbjergs ældste husrække. Et kort fra 1870 viser, at i hus nr. 11, Smedestræde 12 på matr. nr. 816 bor to familier, den ene er: *Chresten, Mette, Ivar Christian, Jens og Ane Marie Christine Iversen*. I husets anden lejlighed bor en urmager, fire arbejdsmænd og en tjenestepige. Mændene er alle i 25-30 års alderen, altså folk, som har søgt til Esbjerg for at arbejde ved det store havnebyggeri.

Kongen havde underskrevet loven om at bygge Esbjerg havn i april 1868, og på den tid var der på stedet 10 gårde og 3 huse. Ved Strandby var en færgetro og overfart til Fanø. I alt boede der 70 indbyggere på stedet.

Umiddelbart efter lovens vedtagelse lod staten trække tre plovfurer for at vise det eksproprierede areal. Her skulle jernbanestationen og havnen bygges.

Allerede inden havnebyggeriet kom i gang, strømmede folk til fra omegnen i håb om fortjeneste, og da arbejdet begyndte i efteråret 1868, var der en arbejdsstyrke på 4-500 mand. I 1878 var dokhav-

nen færdig, men den kunne allerede be-sejles fra 1873, og i 1875 åbnede DFDS den første ugentlige forbindelse til England.

Esbjerg havn blev hurtigt en betydningsfuld havn. I 1880 var Esbjerg en af landets fem største havne. (12).

De første 10-12 huse i Esbjerg blev bygget af murer og snedker Chr. Jensen Frøkjær, tømrer Abel og tømrer Christensen. Frøkjær var født i Lundager, nordvest for Varde, og Chresten Iversens anden kone *Kirsten* kom også fra Lundager. (13).

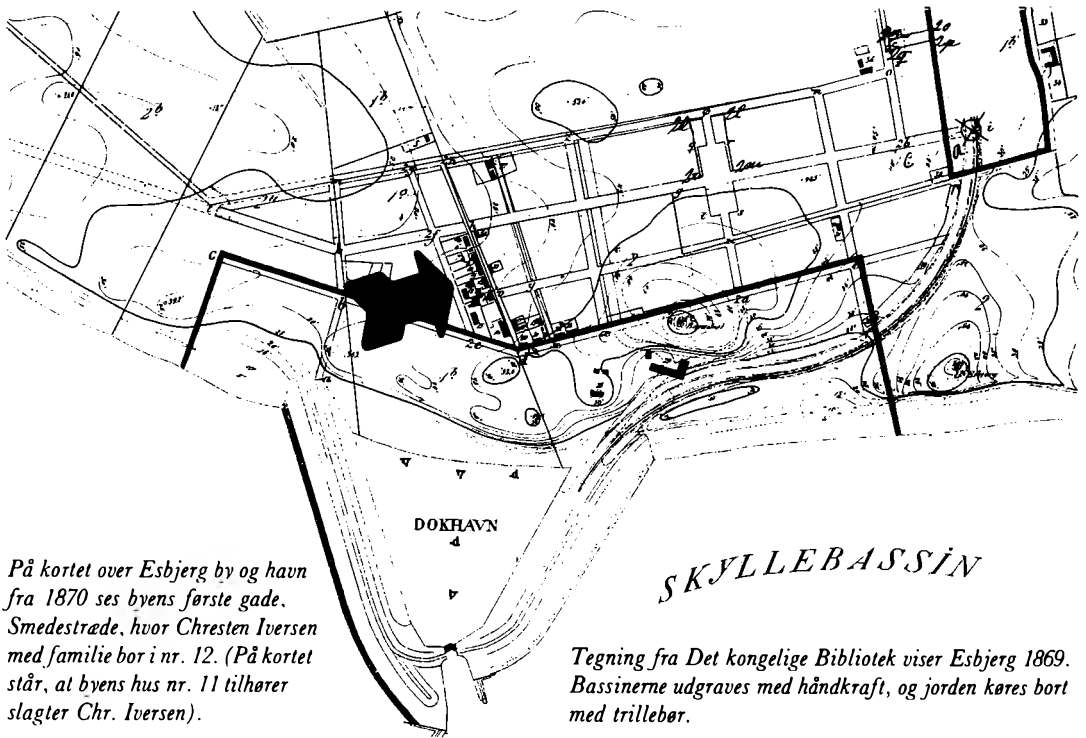
Familien er blandt Esbjergs pionerer. De var flyttet til byen allerede inden der kom rigtig gang i det store havnebyggeri. Som de andre nybyggere tog Chresten Iversen det arbejde, der var brug for.

I Søren Alkærsgis bog om det gamle Esbjerg (14) nævnes de første indbyggere i Smedestræde: I nr. 8 boede en skibstømrer Poul Sørensen. Han byggede modeller af havnen og blev senere Esbjergs første havnebetjent. I Smedestræde nr. 10 boede en skomager Hansen, og i nr. 12 boede »*Slagter Iversen, der kom fra Herning, hvor han havde været Arrestforvarer*«. I nr. 14 kom rokkedrejer Busk fra Gørding. Han var i Esbjerg maler. I nr. 16 boede fisker Søren Hansen, som blev Esbjergs første politibetjent og postbud.

På den anden side af Smedestræde lå som nr. 3 og 5 nogle træhuse, hvor de første havnearbejdere boede. Men byen voksede hurtigt, og året efter var der opført stenhuse på begge sider af gaden.

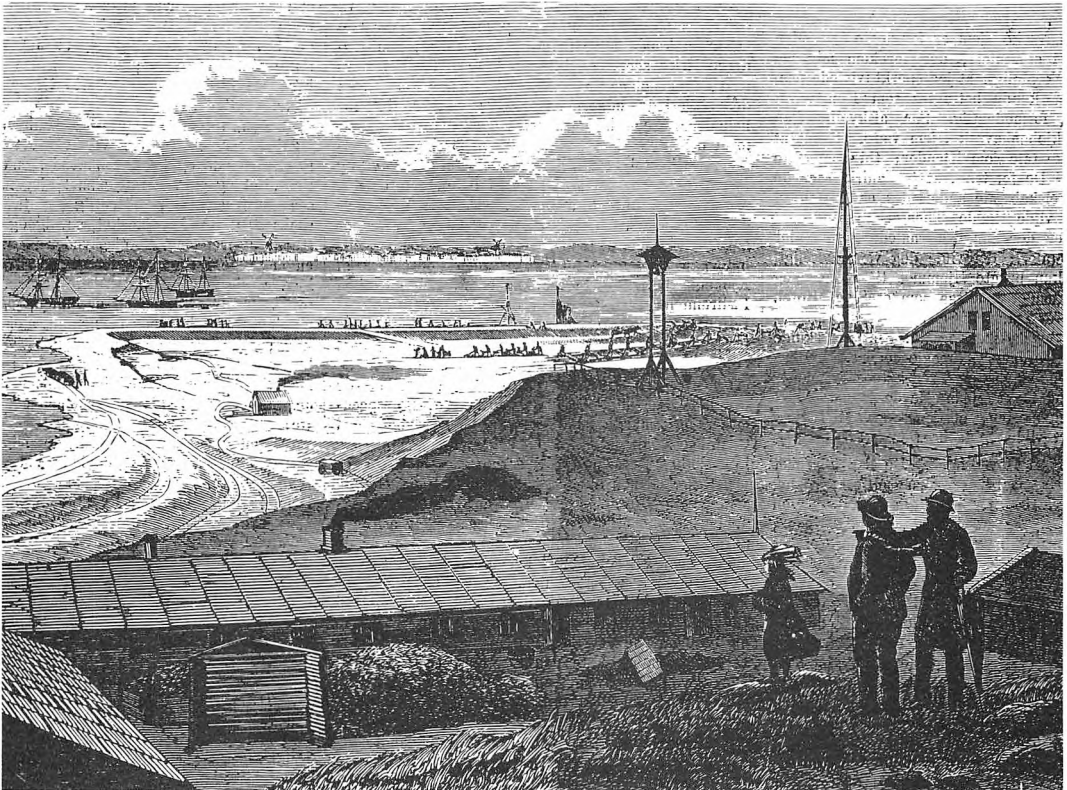
Chresten Iversen kalder sig slagtermester ved folketællingen i 1870. I 1880 og i 1890 kaldes han slagter. Et opslag i den kommunale mandtalsliste fra 1901 viser, at familien ikke er i byen på dette tidspunkt. (15).

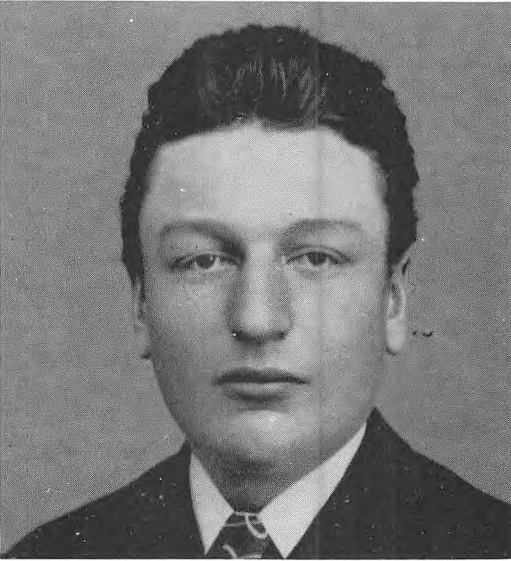
Om *Jens Iversen* ved vi, at han var 3 år, da

På kortet over Esbjerg by og havn fra 1870 ses byens første gade, Smedestræde, hvor Chresten Iversen med familie bor i nr. 12. (På kortet står, at byens hus nr. 11 tilhører slagter Chr. Iversen).

Tegning fra Det kongelige Bibliotek viser Esbjerg 1869. Bassinerne udgraves med håndkraft, og jorden køres bort med trillebør.

Jens Iversen f. 1866. · Fotografieret i Nordby på Fano.
 Chr Iversens underskrift med de andre lodsejeres på kortet
 fra 1870 over udstykninger ved Esbjerg havn.

*Jens Iversen
 Chr Iversen
 J. Iversen
 J. Iversen
 J. Iversen
 J. Iversen
 J. Iversen*

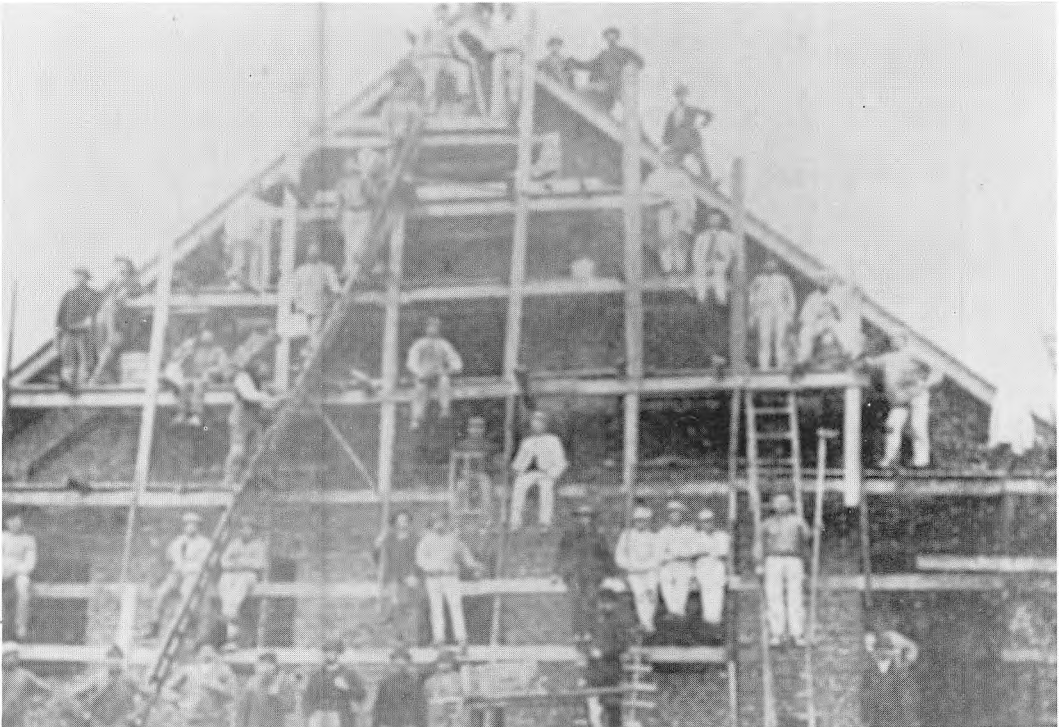
ESBJERG HAVN

familien flyttede til Esbjerg. Han har som dreng oplevet årene, da det helt gamle Esbjerg var det ganske ny Esbjerg. Han har uden tvivl været med på byggepladserne, har vel nok været stik-i-rend-dreng for håndværkerne – og har fået lyst til at arbejde med træ.

Jens Iversens ældste søn, *Jørgen*, mener, at hans far kom til Lundager i lære, da Chresten blev gift anden gang. Måske kom han i snedkerlære i Herning, siger Jørgen (16). Senere kom Jens Iversen, som soldat, til Langeland, hvor han deltog i opmåling af Generalstabens kort.

Op til 1890 er Jens Iversen snedker i København, men under en strejke blev understøttelseskassen tom, og alle de ugifte snedkere fik derfor anvist arbejde i provinsen, og da herregården Egelykke på Langeland skulle bygges om, rejste Jens Iversen til Langeland.

På fotografiet af byggeriet på Egelykke omkring år 1890 står Jens Iversen under manden med saven. Han er i hvide bukser, grå skjorte og den bredskyggede hat på skrå.

En familie på Langeland

Jens Iversen opholdt sig længe på Langeland, måske længere end han havde tænkt sig. Han var 25 år, og blev i 1891 gift med Mathilde Margrethe Jørgensen, der var 18. De nygifte flyttede ind i hendes forældres hus i Svalebølle. Her indrettede Jens et værksted i udhuset, og her hos Hans Larsen og Marie Hans Larsens (se afsnittet »Tjenere og herskab«) blev ni børn født. I 1913 flyttede Jens Iversen med familie til eget hus med snedkerværksted i Bøstrup ved landevejen over for kirken. Der var brug for en snedker på Nordlangeland – ikke alene til reparationer. Den begyndende industrialisering havde endnu ikke gjort de gamle håndværk overflødige på Langeland. Øen var et delvis lukket samfund, indtil det med den faste forbindelse i 1962 blev knyttet til Fyn. I begyndelsen af 1900-tallet var det endnu

almindeligt at gå til den lokale snedker for at få fremstillet møbler, døre, vinduer, kister og andre træting efter mål og personlig smag. Der blev også brug for en svend og lærlinge, blandt andre to afsønerne, i værkstedet. Og i huset havde Mathilde nok at gøre med en stor husholdning og den store børneflokk på seks drenge og tre piger.

Alle børnene rejste som unge fra Langeland. Nogle til den nærmeste storby Odense, andre til København. Der var i de hastigt voksende byer brug for håndværkere med praktisk håndelag – og kun tre af børneflokken kom til jordbrug eller mejeridrift.

Familien er således ret typisk for udviklingen i 1920'erne og 30'erne. Der var i land og by brug for håndværkere og folk til småindustri, handel og lokal transport.

Men i mellemkrigsårene ændrede indu-

Jens Iversens snedkerværksted i Bøstrup fotograferet efter 1913. Snedkersvenden Niels Rick er fra Tranekær. Han er som mester Jens Iversen klædt efter tidens skik, og lommeuret med kæde mangler ikke i vesten.

strialiseringen erhvervsmulighederne. Vilkaere for flere haendvaerk blev anderledes. Foerst forsvandt skomagerne, skrædderne, bryggerne og brændevins-handlerne – haendvaerk som var talrige i enhver koebstad og i de fleste landdistrikter. Deres fag blev reduceret til reparations- eller servicefag – hvis ikke de helt forsvandt.

Snedkere var der stadig brug for. Moebel-industrien, fabrikker for doere, vinduer og ligkister havde endnu ikke erobret haendvaerkernes maerked.

Under 1. verdenskrig 1914-18 var der fremgang i de fleste byerhverv. De forsynede hjemmemarkedet, og ved importreguleringer efter krigen fortsatte byerhvervenes vaekst – og blev ved helt op i 1950erne. Foerst da blev det danske maerked i stoerre grad domineret af udenlandske industrivarer, og mange mindre danske virksomheder kunne ikke klare sig i konkurrencen, hvis de da ikke paetog sig den saakaldte niche-produktion, som er

fremstilling af produkter, de dominerende virksomheder ikke vil fremstille, eller produkter, som kan afsaettes til det lokale maerked. (17).

De erhverv, Mathilde og Jens Iversens boern kom i gang med, viser denne udvikling, og familiernes stoerrelse afspejler ogsaa et karakteristisk traek i 30ernes familie-moenster:

Jørgen Iversen, f. 6.1.1892, snedker i København, gift med *Marie* f. Brandt. Børn: *Anna* og *Ellen*.

Aage Iversen, f. 17.1.1894, kontrollør på Odense havn, gift med 1. *Else*, 2. *Anna*.

Børn i 1. ægteskab: *Svend Aage Iversen*, ingeniør i Aalborg. Aage døde i april 1973.

Eskild Iversen, f. 25.7.1895, laborant, gift med *Ditte*. Eskild døde i november 1972.

Olga Iversen, f. 23.2.1897 gift med planteskoleejer og gartner *Jens Tergov*, Høng.

Olga d. 17.3.1980. Jens d. 12.2.1982.

Maria Iversen, f. 14.1.1900, gift med *Holger Jensen*, snedker og formand i De gamles

By, København. Maria døde juli 1966.
Peter Iversen, f. 5.11.1901, mejerist, senere
 landmand i Nørre Alslev, Falster, gift
 med *Gudrun*.

Otto Iversen, f. 15.8.1903, snedkersvend i
 Odense, senest snedker ved Odense Kam-
 garnsspinderi, gift med *Johanne Magdalene*
 født Elmsted. Barn: *Bodil*.

Ejner Iversen, f. 23.5.1905, forlod landbru-
 get, blev arbejdsformand på Lindø skibs-
 værft. Gift med 1. *Julie*, 2. *Ragnhild*. Barn:
Inge af 1. ægteskab.

Ellen Iversen, f. 26.3.1912, kontorassistent
 på forskellige dagblade, gift med ingeniør
Vigand Hansen. Barn: *Cecil*. (18).

På billederne ses:

Side 10 til venstre:

Jørgen. Aage og *Eskild Iversen*. Fotograferet o. 1906 af
Henriette Hansen, Leibølle.

Side 10 til højre:

Otto, Maria, Ejner og *Peter Iversen*. Fotograferet o. 1910
 af *Chr. Jørgensen, Sorø*.

Side 11 til venstre:

Maria, Ellen og *Olga Iversen*. Fotograferet o. 1913 af
Chr. Jørgensen, Sorø.

Side 11 til højre:

Foran huset i *Bøstrup* ved *Mathilde* og *Jens Iversens* sølv-
 bryllup 9. oktober 1916.

På trappen står: *Ejner, Otto* og *Peter*. Stående: *Maria,*
Aage, Eskild, Olga og *Jørgen*.

Siddende: *Jens Iversen* med *Ellen*. *Mathilde Iversen,*
Maria og *Ellen*. Med dukken: *Anna*, datter af *Jørgen Iver-*
sen.

I det nye hus på Munkebjergvej gik Bodil lige ud på altanen og ad trappen ned i haven. Fra o. 1935.

En årsløn for en byggegrund

Samtidig med at håndværkene blev opslugt i industrisamfundet, blev mange mennesker ejere af deres egen jord og hus. Den 1. november 1930 blev Mathilde og Jens Iversens *Otto*, som var snedker ligesom faderen, gift med en Odensepige, *Johanne Magdalene Elmsted*, datter af murer-svend *Charles Vilhelm Elmsted* og hustru *Martha Marie Knudsen* (se senere: »Toget og tiden« og »Murskeen og byer, der vokser«).

Johanne og Ottos første hjem var en lejlighed på Enghavevej 6, derefter kvistlejligheden i Georgsgade 103 i Odense. Her er *Bodil* født den 3.11.1933. Allerede året efter, 7. oktober 1934, flyttede den lille familie ind i en ny tofamilievilla på Munkebjergvej 59.

Byggegrunden kostede 3.000 kr., hvad der på den tid var en almindelig årsløn for en håndværker. Og hele byggeriet med grund kostede medregnet Ottos eget sned-

Morfar og mormor på besøg o. 1937.

Med far ved hånden i ny frakke og med hue på den nyanlagte villavej o. 1940.

kerarbejde 25.000 kr. – altså 8 års løn. Familiens situation var ikke usædvanlig. Odense var som andre større danske provinsbyer i rivende udvikling i de ellers matte 30'ere. Byggeriet, som i begyndelsen af århundredet mest var etagebyggeri, blev nu domineret af udstrakte villakvarterer. Denne udstykningspolitik blev støttet af et borgerligt bystyre, som ville give middelstanden investeringsmuligheder. Menigmand kunne nu være med i jordspekulation og en beskæftigelsesfremmende byggeaktivitet. Familierne fik bedre muligheder for individuel udfoldelse i småhuse og haver. Men for nogle familier var den højere husleje og længere vej til arbejde belastende for familielivet. (19). I Odense er Munkebjerg-kvarteret en typisk forstadsudstyknings fra 30'erne. Afstanden til den gamle bykerne er dog ret kort, men lang nok til, at forstadsbeboerne ikke føler sig forpligtet af provinsbyens borgerliv. Tæt ved de nye parceller og huse lå det åbne land. En stor gul-

stensskole med plads til 1000 børn var den kommunale investering, som trak unge familier til kvarteret og gav den optimisme, der fik handlende og håndværkere til at arbejde i kvarteret. At der var total mangel på fælles områder og mødesteder, viser kun hvor intensiv udstykningen var tilrettelagt.

I et sådant nyt villakvarter ændrede mange mennesker deres levemåde. Nogle kom som Otto og mine forældre, der også var flyttet til kvarteret i 1929, fra landet. Andre som Johanne flyttede ud fra den ældre boligmasse i midtbyen.

Typisk er også mine forældres situation. Som bankfunktionær havde far med fast løn og en del ekstraarbejde råd til at låne til en tofamilievilla i det nye kvarter. Mine forældre boede mindre end fem minutters gang fra Johanne og Otto Iversen, men kendte dem naturligvis ikke hverken af navn eller udseende i bykvarterets upersonlige liv.

Munkebjergskolen er et monument over 30'ernes kaserneagtige skolebyggeri. Drengenes skolegård og klasseværelser var til venstre, men pigerne skulle være i den højre del af den symmetriske bygning.

Tjenere og herskab

Om folkene på Langeland står der i Pontoppidans Danske Atlas fra 1763 og 1774: »Indvaanerne ligner mest de Fyenske Bønder, dog er de i deres Levemaade ikke saa ordentlige, ellers er de godgjørende imod de Fattige, og i Klædedragt, Sprog og Omgang ligesom de Fyenske...« »Indbyggerne ere for den største Deel Herregaards-Tienere, dog mange af dem Selveyere eller Jordegne Bønder...« (20).

Selv om den tid nu er forbi, var der helt op i begyndelsen af 1900-tallet et afhængighedsforhold mellem tjenere og herskab. Sådan var det for *Mathilde Margrethe Jørgensens* forældre. *Han* var kusk og *hun* var kokkepige på herregården Nedergaard, hvor den grevelige familie Kaas, fra 1704 og indtil gården måtte sælges i 1922, ikke kunne eksistere uden tjenestefolk i hovedbygning og ladegård.

De faste tjenestefolk var ofte afhængige af den grevelige familie, da de boede på grevens jord og i huse – lejet af greven. Tjenestefolkene var på alle måder afhængige af, hvad der foregik på de langelandske herregårde, på Tranekær, Nedergaard og det smukke hvide Egelykke i Bøstrup skov, som mest er kendt for Grundtvigs forelskelse i fru Constance Leth og for Kaj Munks skuespil »Egelykke« om den unge Grundtvigs følelseskvaler i langelandsårene 1805-08.

Når vi er ved det poetiske, må vi ikke glemme, at Oehlenschläger skrev nationalsangen om de brede bøge, der spejler sig i bølgen blå, da han havde besøgt »salten Østerstrand«. Det er Langelands østkyst.

Det er i disse omgivelser tjenere og herskab lever afhængige af, hvad der gives, og hvad der kan fås.

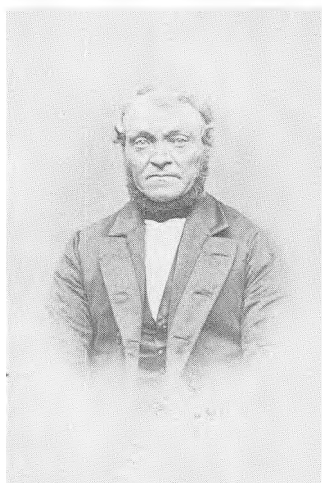
Kusken på Nedergaard, *Hans Larsen Jørgensen*, og hans kone kokkepigen på Neder-

gaard, *Marie Hans Larsens*, f. *Jørgensen*, boede i et lille hus i Svalebølle, som hørte til godset Nedergaard. For et symbolsk beløb havde Hans Larsen huset i fæste på livstid.

Hans Larsen er født i Bøstrup sogn den 24. oktober 1831. I kirkebogen er forældrene nævnt som »Husmand og Væver *Jørgen Madsen* og Hustru *Anne Hansdatter* ved Fæbæk«. (21). De havde et nu nedrevet hus bag kroen i Dageløkke, og *Jørgen Iversen*

Kusken på godset Nedergaard, Hans Larsen Jørgensen.

Peder Jørgensen.

Margrethe Jørgensen, f. Grube.

Datteren Marie, f. 1841.

mener, at bedstefaderen havde sejlet gods mellem Svendborg og Dageløkke havn. (16).

Det ses i vaccinationsprotokollen, at Hans Larsen er vaccineret mod kopper, da han er 2/3 år. Som ung bliver han taget til marinen og er med i krigen 1848 på vagtskibet »Pilen«, som lå i Øresund. For sin indsats får han en pension på 100 kroner om året og bliver i sin alderdom hædret med et hjemmelavet diplom og udnævnt til æresmedlem af Marineforeningen. Foruden sit arbejde som kusk på godset Nedergaard, er Hans Larsen slagter og altmuligmand. Da han holdt op med at arbejde på godset, bliver han ringer, graver og gartner ved Bøstrup kirke, og han gik hver dag fra Svalebølle til Bøstrup før solopgang for at passe sit arbejde, en strækning på et par kilometer. (16).

Om hans kone ved vi:

Den 10. februar 1866 bliver ungkarl Hans Larsen Jørgensen på Nedergaard, 34½ år gammel viet til pigen Marie Jørgensen fra Åsø, hun er 25 år, står der i Tranekær sogns kirkebog (22). Forloverne er: Peder Jørgensen og Peder Sørensen.

Marie Jørgensens forældre er nævnt i kirkebogen ved hendes dåb i Tranekær kirke 16. maj 1841: »Født 18. Marts 1841. Marie Jørgensen. Forældre: Indsieder Peder Jørgensen og Hustru Heilicke Margrethe

Grube paa Aasø«. Faddere er: »Gaardmand Morten Madsen. Gudmor Anne Margrethe Madsdatter i Botofte, Indsieder Andreas Madsen paa Aasø, Tjenestekarl Rasmus Madsen paa Slottets Ladegaard, Gmd. Jørgen Clausen paa Aasø og Pige Caroline Mogensdatter paa bemeldte Ladegaard«. (23).

Der var forskel på folk – også i kirkebogen. Titlerne fortæller om *gårdmænd*, som havde egen jord. *Indsiderne* boede til leje i huse eller i »husværelser« på en gård. Det var de jordløse sammen med *husmændene*, der ejede lidt jord, som udgjorde de omkring 60 % af alle ægtepar. Men på den tid var husmændenes og indsiddernes stilling ikke overalt dårlig. F. eks. blev kun et mindretal udskrevet til soldatertjeneste. Mange husmænd var også håndværkere, og de havde ikke de store skatter. På Langeland var mange jorde ret små, og derfor var det almindeligt at have et arbejde ved siden af landbruget. Hans Larsens fader var således husmand og væver, måske også skibsfører. Hans Larsen selv var kusk, slagter og senere ringer og gartner. Hans kone Marie var både kokkepige og husmoder. Hun opholdt sig så meget på godset, at det var naturligt for børn og børnebørn at bo i bedsteforældrenes hus, hvor alle hjalp alle.

Postkort af Bøstrup kirke og præstegård. Taget og skorsten på Jens Iversens hus ses over træerne til højre for landevejen.

Maries moder hed *Heilicke Margrethe Grube*. Hun var født i Marstal og kom til Tranekær sogn 1 nov. 1838. (23). Hun var på det tidspunkt 23 år. Hun bekræfter den gamle regel på Langeland, at fremmed blod ikke kan skade, selv om det også siges, at nogle gamle slægter var indgifte, fordi de kun kunne forstå deres eget ømål. Derfor skulle det endnu være muligt på Langeland at træffe mennesker, hvis fint formede, smalle ansigter, det glatte mørke hår og de dybtliggende mørke øjne lader formode, at de har venderblod i årerne og ved at gifte sig ind i de samme familier har de bevaret dette særpræg gennem århundreder. (25).

Da Marie Jørgensen blev gift, var det med en mand fra nabosognet, Hans Larsen Jørgensen. Deres barn, *Mathilde Margrethe Jørgensen*, er født 27. maj 1873 og døbt i Tranekær kirke 3. september samme år. Igen fortæller kirkebogen en del om familiens forhold til andre mennesker på egnen. Fadderne er: »Frøken Mathilde Kaas i Svalebølle, Ungkarl P. Jeppesen,

Tømrer Andreas Mikkelsen begge fra Aasø, Gmd. Hans Jørgensen fra Snøde, Jomfru Nissen for Enkefru Kaas i Svalebølle, Boelmand Peder Sørensens Datter Anne Sofie og Jomfru Jeppesen, begge fra Aasø«. (26).

I den omhyggelig førte kirkebog fra Tranekær sogn finder vi også oplysninger om Mathildes konfirmation den 2. oktober 1837, hvor hun står som nr. 1 med de bedste karakterer: Kundskaber MG. Opførelse MG.

Da snedker *Jens Iversen* i 1890 kom til Langeland, blev han, fortæller sønnen Jørgen Iversen, formand for byggeriet på Egeløkke. Det gav arbejde til mange hænder. Blandt murerhåndlangerne var Hans Larsen, og dermed var et bekendtskab gjort som førte til datterens ægteskab og svigersønnens ophold i huset i Svalebølle i 21 år.

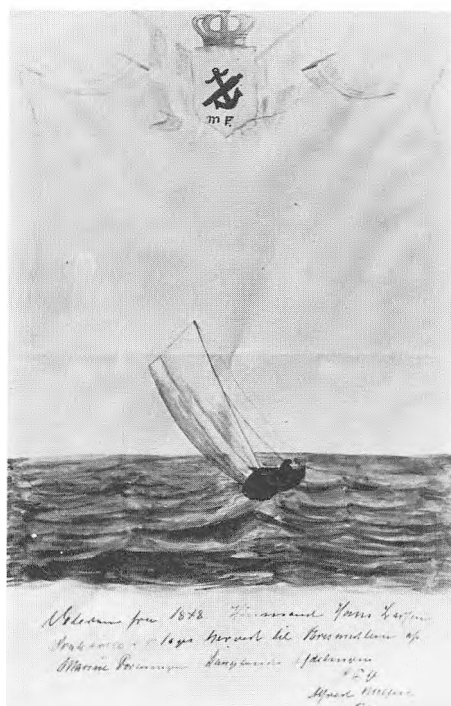
På et postkort fotograferet foran huset i Svalebølle i 1913 ses de tre generationer, som boede under samme tag. (Dog er bedstemor Marie ikke med, da hun hjælper til

Hans Larsens og Jens Iversens familier foran huset i Svalebølle 1913.

ved en fødsel i nabolaget). Fra venstre ses drengene Peter og Ejner Iversen. Stående snedkerlærlingen Niels Rich fra Trane-kær, Eskild og Aage Iversen. Siddende: Bedstefar Hans Larsen med piben. Mathilde og Jens Iversen med den yngste pige Ellen mellem sig. Aages forlovede Anna Midtgaard fra Norge. Derefter Otto, Olga og Maria Iversen (stående). Kort tid efter, at dette postkort blev fotograferet, flyttede Jens Iversens familie til til huset over for kirken i Bøstrup, og der blev nu virkelig god plads i huset i Svalebølle.

Hans Larsen døde 24.9.1918. I kirkebogen blev han som pensionist dengang kaldt »alderdomsunderstøttet husmand«. (21). Hans Larsen blev 87 år. Hans kone Marie Hans Larsen døde i december 1923. Hun blev 82.

Hans Larsens udnævnelse til æresmedlem af Marineforeningen.

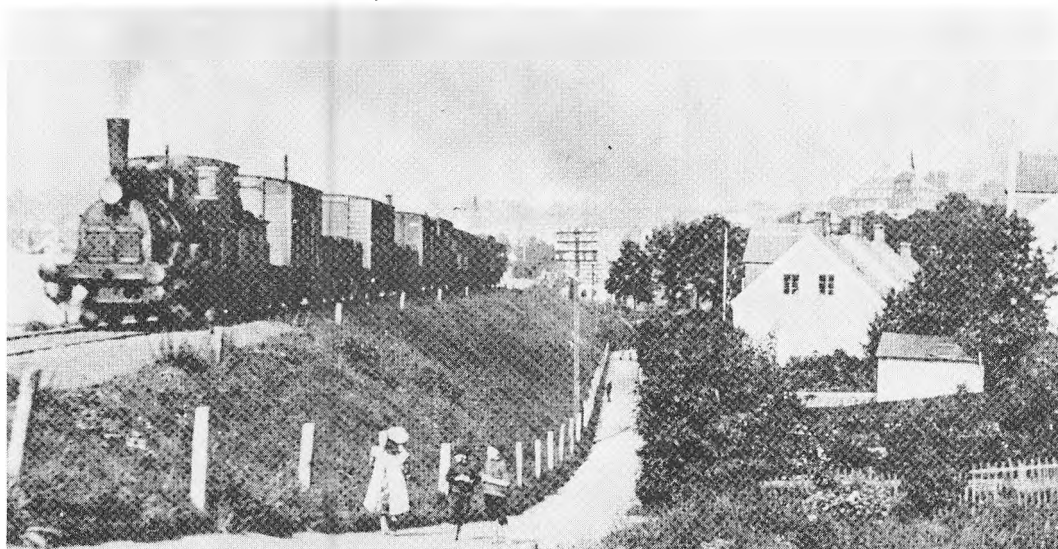
Toget og tiden

For 130 år siden kom de fleste mennesker ikke langt omkring. Det var vanskeligt og kostbart at rejse. Vejene var dårlige, og rejsetiden var næsten ens til fods eller med hestevogn, 30-40 kilometer på en dag. De fleste boede på landet, og de danske provinsbyer var omkring 1850 ikke ret imponerende. Selv den største by i provinsen, Odense, havde i 1855 kun 13.000 indbyggere. (27).

På den tid var 80 % af befolkningen ved landbruget, kun 21 % var i 1855 beskæftiget med »products forædling«. Da de fleste af livets fornødenheder blev fremstillet som husflidsarbejde på landet, var håndværk og industri af mindre betydning. Mange mennesker klarede sig med, hvad de selv kunne fremstille, og en del af hjemmeproduktionen kom på byernes torve, hvor bøndernes fødevarer, vævede og strikkede ting, trævarer og pottemagerartikler blev handlet hver torvedag.

De få håndværk og småfabrikker måtte også satse på lokale markeder, indtil transport over land blev bedre. Da maskiner blev almindelige i produktion og ved transport, kunne fabrikation sættes i system. Men det gik langsomt med industrialiseringen i Danmark. Heldigvis fik vi ikke de store koncentrationer af storindustri, for vore primære råstoffer er spredt på marker, i skove og i havet. I 1855 var maskinerne ved at overtage en del af håndens arbejde. I en by som Odense var 1000 mennesker i arbejde i industrier. Heraf 671 i de seks jernstøberier og maskinfabrikker. Der var 113 arbejdere i tre tekstilfabrikker, og 111 arbejdere arbejdede i tobaks- og cigarfabrikker, mens 38 var beskæftiget i to bogtrykkerier. De øvrige byboere var håndværkere, handlende og nogle få embedsmænd. Før jernbanen var kun søkøbstæderne i vækst, for herfra blev landbrugets varer eksporteret, og da næsten al kapital o.

Godstog på vej fra Svendborg mod Kirkeby. Postkort. Ukendt år.

Johanne Knudsen, f. Danielsen. Fotograf: R. Hansen, Ringe. Begge fotografier fra før år 1900.

Peder Knudsen, portør i Middelfart, senere forstander for Fattighuset i Ringe. Dragon i krigen 1864.

1850 blev sat i landbrug eller skibsfart, var interessen for industriens nye muligheder beskedne.

Landbruget var efter reformerne i 1788 stadig i fremgang. Men i sidste halvdel af 1800-tallet ændrede billedet sig. Mens 20 % af den danske befolkning boede i byer i 1850, boede knap 40 % i byer omkring år 1900.

Årsagen til den store byvækst var mærkelig nok ændringer i landbruget. Kornavlens, og i århundredets slutning mejeridriften, krævede ikke samme arbejdsindsats som tidligere, og da købstædernes monopol på handel og håndværk blev fjernet med et pennestrøg under næringsloven i 1857, måtte gamle erhverv vige for nye.

Byernes porte med toldopkrævere forsvandt, så produkter og arbejdere frit kunne flyttes derhen, hvor der var behov. Mens mange af de privilligerede byboere forudså nedgang i byernes erhverv, så blev resultatet anderledes. Byerne voksede, industrier kom i gang, og landet blev »mindre« – fordi transportmulighederne blev bedre.

Hidtil havde befolkningsoverskuddet fået arbejde ved landbruget – hvis ikke de uønskede måtte søge lykken ved immigration. Men fra omkring 1870 gav byernes erhvervsmuligheder for mange unge fra landet.

Sådan gik det også *Peder Knudsen*. Han var født på landet 14.3.1830. Konfirmeret i Bullerup 1844. Han er dragon i 1864-krigen og bliver ved krigens slutning gift i Nyborg kirke den 2.11.1864 med pige Johanne Danielsen, som er født 11.7.1832. Hun er konfirmeret i Aunslev kirke, 5 km fra Nyborg, hvor hun bliver gift. Om hendes forældre ved vi intet, men forloverne ved brylluppet i Nyborg er to murermestre J. Jensen og Anders Hansen (28). De realistiske forhold er: Året er 1864. Dragon ved 6. regiment, Peder Knudsen, 34 år, opholdssted Langkildegaard (måske gård ved Kværndrup på Sydfyn), bliver i krigens sidste dage gift med den to år yngre Johanne.

Hvor kan han få arbejde? Hvor kan de bo? For dem betød krigens afslutning meget. De bliver gift 2. november 1864 i Nyborg. Det er ti dage før kong Christian den

1. og 11. regiment i kampen ved Sankelmark 6. februar 1864. Maleri af Niels Simonsen. Nu på Frederiksborg Slot, Hillerød.

Niende underskriver fredstraktaten, hvor Danmark må afstå de gode landbrugsområder i de tre sønderjyske hertugdømmer. Det er 2/5 af landets areal og 1/3 af befolkningen.

Året 1864 var et af Danmarks værste krigsår. Efter hærens tilbagetog fra Dannevirke 5. februar, efter nederlaget ved Dybbøl 18. april, og efter tabet af Als, var preusserne rykket op i Jylland, mens forsvaret blev samlet på Fyn. Ved tanken om en fjende på øerne, gik der panik i bybefolkningen. Kurserne raslede ned på Børsen, så håndværkere og tjenestepiger stormede sparekasserne for at hæve deres beskedne indskud. Ingen troede, at kronen ville bevare dens værdi. Den danske statsgæld var på 191 millioner kroner. (29). Selv efter våbenhvilen i juli og fredsaftalen i Wien i oktober, var stemningen i Danmark mat, og et bryllup i slutningen af 1864 var derfor et hop ind i en usikker fremtid for de fleste.

Vi ved ikke, hvor dragon Peder Knudsen og hans kone Johanne slog sig ned. Vi har et dokument to år senere, fra 1866, hvor portør *Peder Knudsen* og hustru får bevidnet fødsel og dåb for et pigebarn, som fik navnet *Martha Marie Knudsen*. Hun er født 22. marts 1876 i Middelfart. (30).

Uden tvivl har Peder Knudsen fået arbejde ved den nye jernbane Nyborg-Middelfart, som blev åbnet for trafik 8. september 1865. (31).

11 år senere får Fyn endnu en bane Odense-Svendborg, og Johanne og Peder Knudsen er da ansat ved fattighuset i Ringe, hvor han er forstander. (32).

I 1899 bor familien i Kværndrup, 5 km syd for Ringe. I forældrenes hjem er der 15. oktober bryllupsfest for datteren Martha Marie, som i Kværndrup kirke bliver viet til murersvend, ungkarl *Charles Vilhelm Thorvald Elmsted* af Odense.

Efter brylluppet tog de unge toget til Odense, hvor Martha Marie og Charles

Martha Marie og Charles Vilhelm Thorvald Elmsted fotograferet ved deres sølubryllup 15. oktober 1924.

flytter ind i kvistlejligheden Kronprinsensgade 6. Her blev deres første barn *Johanne Elmsted* født.

Charles' forældre i København var døde, men Martha Marie havde sine forældre i Kværndrup. Med toget lå forældrenes hjem ikke fjernt fra den nye families bolig i Odense.

Da moderen dør, er det nødvendigt, at faderen Peder Knudsen flytter ind til datteren og svigersønnen i Odense. De bor nu i eget hus i Frederiksgade 54, hvor bedstefaderen sover i stuen, mens forældrene og fem børn må dele soveværelset.

For Charles og Martha Marie var det en naturlig ting at tage sig af de gamle. Det var Charles vant til fra København, hvor hans forældre og bedsteforældre havde levet sammen i små lejligheder. De måtte dele den plads, der var.

Peder og Johanne Knudsen med datteren Martha Marie foran huset i Kværndrup. Fotograferet af Vilh. Lauritsen fra Odense. O. 1886.

Med industrialiseringen og den store befolkningstilvækst i 1800-årene bliver behovet for boliger i de store byer enormt. Boligen bliver en efterspurgt vare og god pengeanbringelse. Den enorme mangel på boliger udnyttes af bolighajer. Inden for Københavns gamle volde bygges der i højden og i baggårdene, så der kan indrettes et utal af små lejligheder til de ofte børnerige familier.

Tegningen fra Illustreret Tidende viser en af de halvårlige flyttedage i 1862 nær Trinitatis Kirke, som er bygget sammen med Rundetårn. Tæt ved Klerkegade 7 bor Johan Vilhelm Elmsted og Hulda Magdalene Østergaard. De blev gift 1876.

Murskeem og byer, der vokser

Der er kun få mennesker i Danmark, som hedder *Elmsted* eller *Elmstad*. Alligevel er det vanskeligt at finde de første med dette efternavn.

Det er sikkert, at der i 1800-tallets København har boet flere håndværkere og arbejdsmænd med navnet Elmsted. Meget tyder på, at en af dem, *Gustav Wilhelm Elmsted*, enten er født i København 1798 eller kom til byen i begyndelsen af 1800-tallet. Han boede i kvarteret nord for Gothersgade, som blev kaldt »Ny København«, da det lå uden for den gamle Østervold. I Trinitatis sogns kirkebog (33): »Ungkarl Gustav Wilhelm Elmstad, Kammagersvend, 29 Aar, Borgergade nr. 138« viet til »Jomfru *Mariane Cathrine Michelsen*, 23 Aar, Sammesteds. Forlovere: Fibi Hof Kammager. Antonigade (?) Nr. 245. Christen Skrædder, Adelgade 236«. Den 22. juni 1827. Lysning 29. Maj 1827«. (Muligvis er *Mariane* 28 år, da skriften er vanskelig at læse).

Hvor kammagersvend *Gustav Wilhelm Elmstad* kom fra, ved vi altså ikke. Muligvis er han flyttet fra Århus til København, hvor en svensker *Jonas Elmsted* indvan-

drede fra Blekinge i slutningen af 1700-tallet (34).

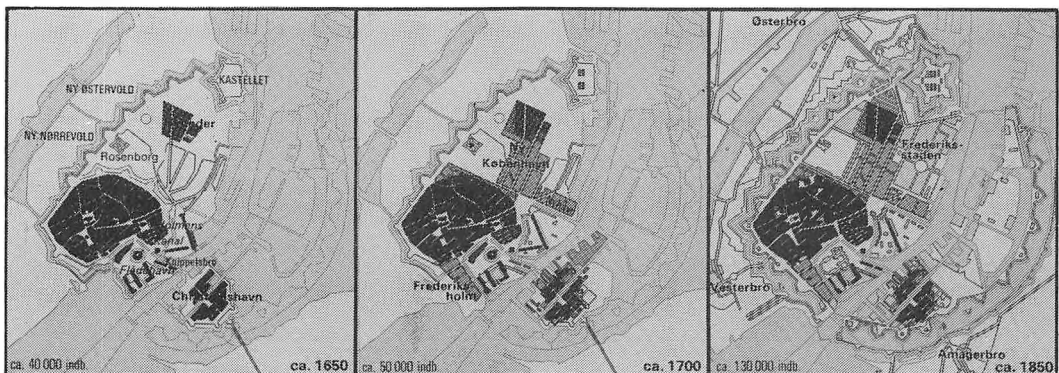
Der er tvivl om denne *Elmsted* er i familie med kammagersvenden *Gustav Wilhelm Elmsted* og med murersvend *Charles Thorvald Vilhelm Elmsted*, som kommer til Odense fra København omkring 1890. Vi ved om *Jonas Elmsted*, at han muligvis har forestået arbejdet med at opbygge stendiger i skovene under slottet Marselisborg, som en gang hed *Vilhelmsborg*. *Jonas Elmsted* blev senere husmand i Elslund, Viby sogn ved Århus. I 1822 betegnes han som »selvejerhusmand« og i 1827 som »indsidder« i Viby Terp. *Johan Elmsted* dør i 1829, og han har efter to ægteskaber 9 børn, men der er endnu ikke konstateret slægtsforbindelse til de »Elmsted«er, som lever i København fra o. 1820 til 1890. (35).

En københavner med K

Vi ved, at *Gustav Wilhelm Elmsted* var gift to gange. Først i 1827, men han nævnes også i Vor Frelsers sogns kirkebog den 1. august 1834. (36).

»Viet Enkemand og Kammagersvend

Byudviklingen i det gamle København o. 1650-o. 1850.

Gustav Vilhelm Elmstedt, 36 Aar, haft Børnekopper. Bor Sophiegade nr. 341, Bagstuen. Til smedesvend Ole Johansen Agolins Enke, Dorothea, født Berntsdatter, 50 Aar, Haft Børnekopper. Bor Sophiegade 336 i Kælderen. Forlovere: Brændevinsbrænder Hedegaard, Sophiegade 338. Brødbager Johan Engel, Sophiegade 336. Viet 1. august i Kirken af Provst Dr. Schaëck«. Fattigvæsenets tilladelse til vielsen er dateret 26. juni 1834 – kan tyde på, at en eller begge skylder skat. Kun 44 år gammel dør kammagersvend Gustav Wilhelm Elmstad, og der er intet skifte ved hans død. Hans navn findes heller ikke i Københavns vejvisere fra disse år. (37).

Hulda Magdalene Elmsted, f. Østergaard, fotograferet hos P. Hansen, St. Strandstræde, København K.

En københavner med Ø

En anden Elmsted er *Wilhelm Johan Elmsted*, som er født 1824 i København. Vi ved, at Vilhelm Johan har boet i Klerkegade 7 i april 1876. Her er sønnen *Charles Vilhelm Thorvald Elmsted* født. (38).

Han er indført i kirkebogen for Sct. Pouls sogn, som også blev kaldt Nordre Trinitatis Sogn, altså Nyboder-kvarteret og der omkring.

I Sct. Pouls sogns kirkebog fra 1876 står: »Født 14. Februar: Charles Vilhelm Thorvald Elmsted. Daab: 17. April 1876. Faddere: Mar. Østergaard. Mormoder? (ulæseligt). Forældrene: Elmsted Johan Vilhelm, Arbm. og Hulda Magdalene Østergaard, Klerkegade 7«.

Senere er familien flyttet ud på det yderste af Øster Voldgade, hvor de efter folketællingslisterne fra 1. februar 1885 bor i forhuset Østervoldgade 14. I lejligheden bor 7 personer (39):

Vilhelm Johan Elmsted, 61 Aar, født i København, Husfader, Medl. af Folkekirken, Arb.mand.

Hulda Magdalene Elmsted, 47 Aar, gift, Medl. af Folkekirken, Husmoder. Frederik Emil Petersen, 22 Aar, Ugift, født i København, Logerende, Snedker-

svend. Folkekirken. Arb. i København. Peter Johan Elmsted, 14 Aar, Barn. Folkekirken.

Scharles Torvald Elmsted, 9 Aar, Barn. Folkekirken.

Ane Margrethe Østergaard, 61 Aar, Enke, Logerende.

Carl Oskar Østergaard, 33 Aar, Ugift, Logerende.

Få år efter, i 1888, dør Vilhelm Johan Elmsted, og i skifteprotokollen oplyses (40):

»1888, 8.11.: (skifte efter) Arbejdsmand Vilh. Johan Elmsted, 65 Aar, som den 8te ds. er nedlagt som Lig på St. Johannes- (stiftelse?), hvor han har efterladt effekter til 6 kr. 25 øre og kontant 1 kr. 24 øre. Til stede i Boet – Østervoldgade 14, Stuen – var Afdødes Enke, Hulda Magdalene f. Østergaard, som paaviste Boets Ejendele, der ved Betj. vurderedes saaledes: 1 Sofa, 1 Bord, 3 Stole, 1 Spejl, kjøkkentøj og lidt Gangklæder og Adskilligt 40,-, hvilket tillige med en Ligkasshjælp paa 100 Kr. udlagdes hende til Erstatning for Begravelsesomkostninger og Husleje.

Forretningen hermed sluttet.

Jansen - H. Elmsted«.

Jernbanegade i Odense på postkort fra o. 1903 gengivet i bogen »Odense på gamle postkort«.

Efter faderens død lever moderen, Hulda Magdalene Elmsted, seks år. Hun dør 1895, og sønnen Charles Vilhelm Elmsted forlader sandsynligvis København. Han rejste til Odense.

Odense omkring år 1900

Charles er 18 år, da han kommer til Odense. Muligvis har han været soldat i byen, men han kan også have valgt at stå af toget i Odense, da der var gode muligheder for en mand, som kunne arbejde med husbygning.

Efter åbning af jernbanen Nyborg-Middelfart i 1865 og Odense-Svendborgbanen i 1876 var Odense by med havn et område i udvikling. Der var i 1860 14.000 mennesker i byen. Ved år 1900 var indbyggertallet tredoblet til ca. 40.000. (41). Da Charles Vilhelm Torvald Elmsted kom ud fra Odense ny banegård måtte han for at komme til bymidten gå uden om Kongens Have, for slottets område var hegnet ind. Han kunne vælge den nye brede Jernbanegade eller gå øst om Slottet ad Nørregade. Han har sandsynligvis endnu ikke kendt en genvej ad »Høns-

stien«, som gik gennem slottets køkkenhave. (42).

Odense var let at overskue år 1900. Der var kun få huse nord for jernbanelinien langs Nørrebro og den nuværende Skibhusvej. Mod øst lå de yderste huse i Pjentedamsgade og Frederiksgade. Mod syd begyndte markerne ved Allegade, de gik ned til Odense å, og Vesterbro var en beskeden husrække i vestbyen.

Men i de følgende år blev der bygget i Odense. Mange nye fabrikker blev opført langs jernbanen og ved havnen. Der blev bygget arbejderboliger til de mange familier, som søgte fra landet ind til byen. I dag ses en del af disse huse i Albanikvarteret og på Vesterbro, og murersvenden Charles Elmsted har uden tvivl været med til at opføre nogle af disse nye huse. Hvornår og hvordan Charles traf pigen Martha Maria fra Kværndrup, ved vi ikke. Deres ældste datter, Johanne Iversen, fortæller, at hendes far mødte moderen på hendes arbejdsplads i Vestergade – hvor nu Isaksens Magasin ligger over for Kongensgade. Hun var tjenestepige hos en brygger, og en dag, mens hun var ved at ordne vasketøj, kom den unge murer-

svend forbi. Han tilbød at trække vridermaskinen – og det samarbejde fortsatte de resten af livet.

Fra deres første lejlighed i Kronprinsensgade 6 var udsigt over Odense å og få minutters gang til byens midte med butikker og torvehandel. Gaden var anlagt i 1876, da Odense brede sig syd for åen.

Der var i de år gang i store private udstykninger i denne del af byen. Først blev Albanigade anlagt o. 1860 og senere kom sidegaderne.

På Kronprinsensgade blev nordsiden ned mod åen udstykket til store kostbare villæer, mens sydsiden blev tæt bebygget med etagelejligheder og udnyttet tagetage. (43).

Senere flyttede familien Elmsted fra Kronprinsensgade til Thorsgade 57, et lavt énfamiliehus på Vesterbro, indtil de i 1907 for ca. 2.000 kr købte ejendommen Frederiksgade 54, skråt over for jernstøberiet. Gaden havde navn efter Frederik den Syvende, som i 1844 havde indviet Danmarks første jernbro over åen i gaden nordende. (44).

I hjemmet i Frederiksgade voksede fem børn, alle piger, op. En pige og en dreng døde som ganske små. Børnene er:

Johanne Elmsted, f. 10.12.1899, g.m. *Otto Iversen* f. 10.8.1903.

Frida Elmsted, f. 1.2.1901, g.m. *Christian Florup*, f. 18.11.1900, d. 25.10.1982.

Astrid Elmsted, f. 4.3.1902, g.m. *Johannes Hansen*, f. 1.3.1903, d. 23.5.1978.

Erna Elmsted, f. 15.4.1903, d. 11.7.1957, g.m. *Christian Ernst*, f. 5.5.1904, d. 6.1.1976.

Gudrun Elmsted, f. 8.2.1907, d. 1928. Ugift.

Den 26. december 1954 døde murersvend Charles Vilh. Torvald Elmsted, 79 år, og tre måneder senere døde hans kone Martha Marie Elmsted, født Knudsen. Det var den 6. april 1955. (45).

Tre af Elmsted-søstrene bor i Odense i 1983, og Johannes datter, Bodil, som blev født 3.11.1933, fik sit barndomshjem på Munkebjergvej. Hun har derfor ofte passeret mit barndomshjem på Reventlowsvej på vej til og fra bedsteforældrene i Frederiksgade.

Til venstre:
Martha Marie og Charles Elmsted med børnene: Erna, Frida, Johanne, Astrid og Gudrun – den mindste. Kanonfotografi fra skovtur o. 1911.

Herover:
Familien Elmsted fotograferet 15. oktober 1924 ved forældrenes sølvbryllup. Stående: Astrid, Erna og Frida. Siddende: Martha Marie, Johanne, Gudrun og Charles.

På side 27 ses familien Elmsteds hus i Frederiksgade 54.
I vinduet: Moderen Martha Marie. På trappen: Johanne, Erna og Frida. På fortovet rullekone og børn fra kælderen. Fotografi fra o. 1907.

Bogen, billedet og ordet

Trods det, at Bodil og jeg har gået i samme skole og boet i samme bykvarter, har vi ikke kendt hinanden, før vi mødtes i Hørsholm i 1955.

Jeg kom i 1951 og 52 som studerende ofte i huset Munkebjergvej 59 i Odense uden at møde Bodil. Lad det sige lidt om byernes upersonlige liv. (46).

Også skolens liv var i 40'erne en upersonlig vandring i en stor kaserneagtig bygning med ens lokaler i et rengøringsvenligt miljø. Skolelivet var som bygningen funktionalistisk. Børnene skulle lære at være flinke.

Det lykkedes Bodil, vist nok med lidt fnis i det skjulte at tilpasse sig i så høj grad, at hun i juni 1949 forlod mellemskolen med resultatet UG÷ eller udregnet, så alle dyder og fejl blev vejet og målt med stor nøjagtighed til 14,67.

For en sådan UG÷-pige var næste mål den matematiske studentereksamen i juni 1952 på den ærværdige Odense Katedralskole med resultatet MG. Helt nøjagtig 13,98.

1 5. klasse 1944.

Herfra gik vejen til det nye Statsseminarium på Emdrupbørg i København NV, hvor rektor fandt det interessant at ud-danne et par fynske piger til lærere. Bodils resultat i december 1954: To og et halvt år mere på bagen, og et bevis for overstået lærereksamen med karakteren MG. Helt nøjagtig 6,93.

Eksaminerne er kun udtryk for en afsluttet handling. Hvad der ikke kan vejes og måles er de mange oplevelser med mange forskellige mennesker, hvoraf Bodil stadig har kontakt med nogle få.

Næste trin i karrieren var ansættelse ved Hørsholm kommunale skolevæsen på Usserød skole. Og i passende alder indgik hun et passende ægteskab den 23.6.1956. For at hun ikke skulle afvige fra de klassebestemte og standsspecifikke forhold, valgte hun en lærer ved Hørsholm skolevæsen, født i Munkebjergkvarteret i Odense, vokset op samme sted, lærereksamen: *Sven Aage Petersen*, f. 19.9.1929. Efter syv års arbejde som lærer, to barnefødsler, diverse boligskift, svingende øko-

Student juni 1952.

nomi og et muntert liv med mand, kolleger og venner – og med mandens tiltagende trang til at blande sig i tidens pædagogiske udvikling – besluttede konen at tage sig af børnene derhjemme. Det blev hendes livs største opgave at hjælpe Bo og Lars, mens manden fortsatte sin vilde fremfærd med skole- og ungdomsarbejde, tilrettelæggelse af skoleradio-programmer, film, bøger, foredrag og meget andet. Dette hektiske liv blev ikke nedtrappet, da familien den 23. juni 1965 flyttede fra en af landets rigeste kommuner til egnsudviklingsområdet Nordjylland. Vi har aldrig fortrudt dette skifte, som gav rige og spændende oplevelser i det nordjyske på det nye Hjørring Seminarium og blandt mange inspirerende mennesker. Men Sven Aages arbejde på landsplan blev ikke mindre, mens Bodil tog sig af det krævende og betydningsfulde heltidsjob som hjemmeløbende husmoder med tre børn, som hun gav al sin energi og råstyrke.

Børnene:

Bo Elmsted Petersen, f. 3.1.1960, studerer nu til civilingeniør på AUC, Aalborg.

Lars Elmsted Petersen, f. 28.12.1961, studerer nu statskundskab på Århus Universitet.

Janne Elmsted Petersen, f. 26.3.1966, forbe-

Første barn 3. januar 1960.

reder sig bl. m. a. til studentereksamen i juni 1984.

At alle tre børn går i moderens spor med matematisk studentereksamen er ikke alene tidstypisk, men også resultat af en interesse fra hjemmet, hvor de i parentes bemærket også har fået en rimelig samfundsorienteret og humanistisk påvirkning. En vis interesse kan spores for begge forældres arbejde med kulturelle spørgsmål, ikke mindst mediernes betydning i samfundet, og det er da sket, at de har sunget en sang, og Janne har i lange perioder ganske frivilligt spillet på et opretstående klaver.

Bodils interesser for håndens arbejde, men også for bogen, billedet og det levende ords betydning, har hun stadig dyrket. Da børnene var godt på vej til at kunne klare sig selv, søgte hun job som lærer, først som støttelærer i folkeskolen og fra 1. december 1981 en fast stilling ved Nordjyllands Amtskommune som lærer i dansk og senere studievejleder på Hjørring-Hirtshals forberedelseskursus. Her underviser hun i brug af bogen, billedet og det levende ord og giver nu selv karakterer i disse nyttige og betydningsfulde kundskaber. Højdepunktet i Bodils karriere er, at hun torsdag den 3. november 1983 fylder år. Helt nøjagtig: 50,0.

December 1980.

Familien Sven Aage, Bodil, Bo, Lars og Janne . December 1980.

Kilder:

1. Folketællingslisten fra 1840 over Hee Sogn, Hind Herred, Ringkøbing Amt, side 320. Landsarkivet for Nørrejylland, Viborg.
2. Hee Sogns kirkebog 1832, side 94.
3. Hovedgården Voldbjerg i Hee sogn blev købt af bønder i slutningen af 1700-tallet, og jordejerne var derfor selvejere. Se artikel af Flemming Harck i »Hardsyssel Årbog« 1958.
4. Vagn Dyddahl: Det nye samfund på vej. Bind 5 i Dansk socialhistorie, side 17-18, har statistik om befolkningstilvæksten til Danmark i 1800-tallet.
5. Om hedens opdyrkning og beplantning i »Danmarks Natur«, bind 7, 1970, siderne 41-72.
6. Mundtlige oplysninger om udstykning og »godsslagtninger« i Hee sogn fra lederen af Ringkøbing Museum 12. oktober 1983.
7. Om gård nr. 19 i Rindum sogn, Hind herred, Ringkøbing amt: Folketællingen 1840, side 395. Landsarkivet for Nørrejylland, Viborg.
8. Rindum sogns kirkebog 1837, side 29.
9. Om Herning i årene omkring 1870 har prokurator W. T. Valeur skrevet sine erindringer i »Herning 1852-1888«. Julehilsen december 1952 fra Kristensens Bogtrykkeri, Herning.
10. Herning sogns kirkebog 1866.
11. Folketællingslisten fra 1. februar 1870, Esbjerg, Jerne sogn, Skads herred, Ribe amt.
12. Gyldendals Egnsbeskrivelse bind 10, 1973, om det ældste Esbjerg, side 285.
13. Folketællingslisten fra Esbjerg 1880 viser, at Chresten Iversens kone hedder Kirsten Margrethe Iversen. Hun er 47 år og født i Lundager by og sogn, Ringkøbing amt. – I 1880 bor børnene Ane Marie Kirstine Iversen, 11 år, og Anton Iversen, 9 år, i Smedestræde nr. 6. En enkemand på 55 år bor i den ene lejlighed.
14. Søren Alkærsgis bog: Esbjerg Havn og By, bind 2. Byen, 1914, side 6-7.
15. Oplysninger fra Byhistorisk Arkiv, Esbjerg. Jour. A 1983/9-31, Esbjerg den 5.8.1983.
16. Samtale med Jørgen Iversen, Dalgas Boulevard 74, København F, optaget på lydband 6. sept. 1981.
17. Søren Mørch: Den ny Danmarkshistorie, 1982, side 65-66.
18. Oplysninger fra Otto Iversen den 25. oktober 1983.
19. Som 17, side 80-81.
20. Pontoppidans Danske Atlas. Tomus III 1763 side 609 n. og Tomus VI 1774, side 823.

21. Samtale med arkivar Hvidkjær Landsarkivet for Fyn, Odense, 26. oktober 1983.
22. Tranekær sogns kirkebog, vielser 1866. Landsarkivet for Fyn, Odense.
23. Som 22. Døbte piger 1841 og tilgangsliste 1.11.1838.
24. Axel Steensberg: Den danske landsby gennem 6000 år, 1973, side 130.
25. Gyldendals Egnsbeskrivelser, Sydfyn, 1970, side 321 afsnit om sydfynske øer ved J. E. Schreiner.
26. Tranekær sogns kirkebog 1856-91, side 137. Landsarkivet for Fyn, Odense.
27. Danmarks Natur bd. 9: Det bebyggede land, 1970, side 112 ff. om købstædernes historie ved dr. phil. Viggo Hansen.
28. Nyborg sogns kirkebog nr. 7, 1862-69, vielser 2.11.1864. Peder Knudsens fødsel og konfirmation nævnt. Landsarkivet for Fyn, Odense.
29. Om krigen 1864, bl. a. Politikens Danmarkshistorie, bd. 11: Folkestyrets fødsel af Roar Skovmand. S. 466 ff.
30. Martha Marie Knudsens dåbsbevis udskrevet af sognepræsten i Middelfart 19. juni 1876.
31. Niels Jensen: Danske jernbaner 1847-1972 s. 28 og s. 53. 1972.
32. Mundtlig overlevering fra Johanne Iversen, oktober 1983.
33. Trinitatis sogns kirkebog, København. Landsarkivet for Sjælland. Bog nr. 76, side 395.
34. Notat om samtale med cykelsmed C. Elmsted, Odinsgade i Århus med Bodil Elmsted Petersen, d. 5.8.1965.
35. Otto Jonassen, Pløjeholmen 3, Svendborg, har undersøgt Jonas Elmsteds data (o. 1760-1829) og mulige efterkommere i Sverige og Viby J m. v. Slægten Elmsted fra Århus forlod Elmsted-navnet, men genoptog det o. 1905. Der er udarbejdet et slægtsregister af Otto Jonassen om Elmsted-slægten fra Århus, men der er ikke fundet forbindelse til de i disse notater nævnte Elmsted-er fra København.
36. Vor Frelser Kirke sogns kirkebog. Vielser: Dec. 1813-okt. 1835. Bog nr. 43, side 281, undersøgt på Landsarkivet for Sjælland af Janne Elmsted Petersen, okt. 1983.
37. Intet Elmsted-navn er nævnt i Kraks Vejvisere for København fra 1827, 1840, 1849, 1875 og 1887. I Krak 1875: Østergaard A. og H., dameskrædderinder, Kronprinsessegade 4,1. Trinitatis Søndre sogn. Sammenlignet med kilde 39 ses, at Ane og Hulda f. Østergaard i 1885 bor Østervoldgade 14. Muligvis mor og datter.
38. Sct. Pouls sogns kirkebog, 1876, fødte. Landsarkivet for Sjælland, København.
39. Folketælling i København 1. februar 1885. Bind 155, Østervoldgade 14, forhuset, Sct. Anna Vestre Kvarter, Garnisons Hospital. Der bor 18 familier i huse på gadens nr. 14.
40. Oplyst af Otto Jonassen. se kilde 35, i brev 10.10.1983.
41. Se kilde 27.
42. Richard G. Nielsen: Odense og deromkring – set på gamle postkort. Lokalhistorisk Forlag, Fyn. Bd. 1: Odense på gamle postkort. 1980. Bd. 2: 1981.
43. Kilde 42, bd. 1, side 124.
44. Kilde 42, bd. 1, side 140.
45. Skriftlige oplysninger fra Johanne Iversen f. Elmsted, 25. oktober 1983.
46. Dette afsnit er personlige erindringer og diverse officielle eksamenspapirer, dåbsattester m. v. Citeret og kommenteret subjektivt af Sven Aage Petersen, oktober 1983.

Fra ploven til computeren

Der er mindre end 150 år fra vor tid til hedeopdyrkerne i Hee, til tjenerne på Langeland, til 1864-veteranen, til de københavnske bygningsarbejdere og til 1900-tallets håndværkere.

Alligevel ved vi ikke, hvad disse forfædre har sagt, tænkt og troet på. Men interessant ville det være f. eks. at kunne lytte til snedker Jens Iversen, den dag i 1939, da digterpræsten Kaj Munk bad ham lave en ny låge til præstens have i Bøstrup. Kaj Munk tilbød at betale lågen, som skulle være en »Grundtvigs låge« – et minde på et sted, hvor Grundtvig kom, da han 1805-08 var på Egelykke og gik til kirken i Bøstrup.

Hvad Jens Iversen og Kaj Munk har sagt, ved vi ikke. Sandsynligvis har Kaj Munk, som boede i Vedersø 10 kilometer fra Hee, talt, mens den 73 årige Jens Iversen har lyttet og forklaret de praktiske problemer med at lave en solid egetræslåge.

Vi ved, at Kaj Munk i 1969 var optaget af at skrive et skuespil om den unge Grundtvigs opgør med stærke og modstridende følelser. Hans hårde og selvsikre sind stod over for den lidenskabelige fru Constance Leths livsbekræftende kærlighedsbegær. – Herom skrev Kaj Munk »Egelykke«, – et skuespil om den altid aktuelle konflikt mellem den sanselige virkelighed og åndens kraft, der lader mennesket se tilværelsens perspektiver og livets storhed. Allerede på Egelykke var Grundtvig optaget af, hvordan mennesket uden tvang kan forløses – »bevidstgøres« vil vi sige i dag. Han nåede frem til, at mennesket må opleve sig selv som »en mageløs skabning« eller »et guddommeligt eksperiment« uden at angst, synd og bod skal ydmyge det.

Grundtvig forklarer sine tanker i stærke billeder. Vil vi livet, skal vi ikke gøre vore

børn til »stentryk af os selv«. Efterslægten vil blive ulykkelig, hvis vi gør det, skriver han, for »mennesket er ingen abekat, bestemt til at efterabe andre dyr... men en mageløs underfuld skabning«.

Jens Iversen har vel ikke fået hele Grundtvigs Egelykke-problematik og har vel heller ikke hørt om den levende vekselvirkning mellem »kød« og »ånd« – men Kaj Munk har nok sagt nogle ord om det danske folks blødsødenhed og materialisme i kriseåret 1969, hvor folkets ånd og vilje var svag over for diktaturets voksende magt.

Som Grundtvig talte om sin tids undertrykkelse i den latinske skole, i præstevældets hovmod, i statens, militærets og kapitalens menneskeforagt, ville Kaj Munk med sit skuespil i 1939 bruge Grundtvigs tanker for at vække og forny den danske folkeånd.

I 1983 er Grundtvigs tanker igen bragt til torvs. Nu på TV, i bøger og tungttænkte kronikker. Igen tales der om »de døde bogstavers tyranni«, om skærm-narkomani og misbrug af teknologi.

Der efterlyses samtaler mellem ligeværdige mennesker – en levende vekselvirkning, som forener oplevelser i den sanselige virkelighed med tanker, der kan forløse, så vi ikke bliver slaver eller teknologiske »abekatte« i en meningsløs tilværelse.

Vi kan tvivle på, at det levende ord kan ændre computerens beregninger om den vanskelige fordeling af arbejde, om vanvittig atomoprustning, om forureningens følger og andre livsvigtige problemer. Men vi kan ønske, at computeren – som ploven, saven, høvlen, jernbanen, murer-skeen kan blive et nyttigt redskab. – Det kommer vel an på, hvad der tænkes af de, der trykker på knapperne.

Bo
Elmsted
Petersen

F. 3. 1. 1960

Lars
Elmsted
Petersen

F. 29. 12. 61

Janne
Elmsted
Petersen

F. 26. 3. 66

Otto
Jversen

F. 15. 8. 1903

Sven Aage
Petersen

F. 17. 9. 1929

Bodil
Elmsted
Petersen
F. Jversen

F. 3. 11. 1933

Johanne
Magdalene
Jversen
F. Elmsted

F. 10. 12. 1899

Jens
Jversen

F. 29. 8. 1866
D. 29. 9. 1946

Mathilde
Margrethe
Jversen
F. Jrgensen

F. 27. 8. 1873
D. 1. 1. 1964

Charles
Vilhelm
Thorvald
Elmsted

F. 19. 2. 1878
D. 26. 12. 1959

Martha
Marie
Elmsted
F. Knudsen

F. 22. 3. 1876
D. 6. 4. 1955

Chresten
Jversen

F. 24. 4. 1882

Mette
Kirstine
Andersdatter
Jensen

F. 1887

Hans
Larsen
Jrgensen

F. 24. 10. 1891
D. 24. 9. 1948

Marie
Hans Larsens
F. Jrgensen

F. 18. 3. 1891
D. 12. 1923

Vilhelm Johan
Elmsted
F. 1829
D. 2. 11. 1898
G.M.
Hulda
F. Ostergaard

Peder
Knudsen
F. 14. 3. 1830
G.M.
Johanne
F. Danisboen
F. 11. 7. 1832

Jver
Pedersen
F. 1802
G.M.
Ane Kirstine
Christianstr.

57

Jfjrgen
Madsen
G.M.
Ane
Hansdatter

Peder
Jrgensen
G.M.
Helike
Margrethe
Grebe
F. 1815

FØR VOR TID fortæller om mennesker og begivenheder, som bør huskes, fordi de er en del af vor egen historie. Bogen viser lidt om, hvad der blev skabt af vore forfædre, og hvilke vilkår, der har præget almindelige menneskers liv før vor tid.

Vi ved ikke meget om, hvad de kvinder og mænd, som kom før os, har talt om, tænkt og troet på, for de efterlod sig kun ganske få personlige papirer og billeder. Alligevel er det muligt at se, hvordan hastige forandringer og skelsættende begivenheder fra begyndelsen af 1800-tallet til i dag har stillet mennesker overfor stædige nye tilbud og tilskikkelser i et tempo, der blev mere og mere hæsbæsede.

Historien fra ploven til computeren er kort – kun 150 år. Det står der lidt om i bogens sidste afsnit.

SVEN AAGE PETERSEN HJØRRING

